

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД АДАПТАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДО КРИЗОВИХ УМОВ: ПРОГРАМИ ТА ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ*

©2021 КОРНІВСЬКА В. О.

УДК 336.717.8:[330.1:004.7](477)
JEL Classification: F01; F62; G21; G28

Корнівська В. О.

Європейський досвід адаптації соціально-економічного розвитку до кризових умов: програми та фінансові інструменти

У роботі подано аналіз європейських програм контркризового реагування: інвестиційних ініціатив у відповідь на коронавірус; пакета заходів REACT-EU; довгострокової програми відновлення (бюджет на 2021–2027 роки) і Next Generation EU; банківського пакета заходів «Supporting businesses and households amid COVID-19». Охарактеризовано джерела фінансових інструментів відновлення та адаптації країн ЄС до транскризового стану, показано найбільш ефективні механізми підтримки підприємництва в умовах кризи COVID-19. На прикладі Словаччини та Польщі продемонстровано європейський досвід організації кредитного процесу, надання гарантій, активізації соціального підприємництва в умовах триваючого епідеміологічного шоку. Визначено європейські інвестиційні тренди й участь фінансових посередників у посткризовому відновленні, на цій основі охарактеризовано одержавлення європейського довгострокового інвестиційного процесу. Обґрунтовано особливу роль держави та формування державних фондів у процесі забезпечення ефективної адаптації українського фінансово-інституційного середовища до нових викликів; показано важливість розробки довгострокових програм пристосування української економіки та суспільства до викликів санітарного, гуманітарного, кліматичного та політико-економічного характеру з упровадженням відповідних інститутів. Зроблено висновок, що, зважаючи на особливості операційної поведінки українських банківських установ, зосереджених у сучасних умовах на операціях з державними цінними паперами та на комісійній діяльності, адаптаційний інвестиційний процес має бути забезпеченим саме державними фінансовими інститутами.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, фінансові інструменти, адаптація, транскризовий стан, ЄС.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-3-22-34>

Рис.: 6. **Табл.:** 7. **Бібл.:** 30.

Корнівська Валерія Олегівна – доктор економічних наук, старший науковий співробітник відділу економічної теорії, Інститут економіки та прогнозування НАН України (вул. Панаса Мирного, 26, Київ, 01011, Україна)

E-mail: vkornivska@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>

UDC 336.717.8:[330.1:004.7](477)
JEL Classification: F01; F62; G21; G28

Kornivska V. O. European Experience in Adapting Social and Economic Development to Crisis Situation: Programs and Financial Instruments

The paper presents analysis of European counter-crisis response programs: investment initiatives in response to the coronavirus; REACT-EU package of measures; a long-term recovery program (budget for 2021–2027) and Next Generation EU; and a banking package of measures titled “Supporting businesses and households amid COVID-19”. The sources of financial instruments for the recovery and adaptation of EU member states to the transcrisis state are described, and the most effective mechanisms for supporting entrepreneurship in the COVID-19 crisis are shown. The example of Slovakia and Poland is used to demonstrate the European experience in organizing the credit process, providing guarantees, intensifying social entrepreneurship in the face of the ongoing epidemic shock. The European investment trends and the participation of financial intermediaries in the post-crisis recovery are determined and used as a basis to characterize nationalization of the European long-term investment process. The special role of the state and the formation of state funds in the process of ensuring the effective adaptation of the Ukrainian financial and institutional environment to new challenges is substantiated; the importance of developing long-term programs for adapting the Ukrainian economy and society to the challenges of sanitary, humanitarian, climatic and political and economic nature, as well as forming appropriate institutions is shown. It is concluded that, given the peculiarities of the operational behavior of Ukrainian banking institutions, which are now focused on operations with government securities and commission activities, the adaptation investment process should be provided by public financial institutions.

Keywords: socio-economic development, financial instruments, adaptation, state of crisis, EU.

Fig.: 6. **Tabl.:** 7. **Bibl.:** 30.

Kornivska Valeria O. – Doctor of Sciences (Economics), Senior Research Fellow of the Department of Economic Theory, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine (26 Panasa Myrnoho Str., Kyiv, 01011, Ukraine)

E-mail: vkornivska@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>

* Виконано к межах НДР «Економічні суперечності глобалізації та локалізації: форми руху і розв'язання» (2021–2023 рр.)

Постановка проблеми. У 2020 році внаслідок пандемії COVID-19 глобальну та національні економіки вразили надзвичайні потрясіння, що зумовили кризову біфуркацію. Сьогодні стає зрозумілим, що найближчим часом світ все частіше буде стикатися із кризовими процесами різної етіології, що потребуватимуть адекватних відповідей як від держав, так і від економічних суб'єктів. Вони виникатимуть не тільки як результат політичної та економічної дестабілізації, а й внаслідок структурних зрушень через активне становлення цифрової економіки як складової інформаційно-мережевого суспільства. *Соціально-економічний простір все більше відчуватиме критичні збурення, які вимагатимуть цілеспрямованих дій інвестиційного характеру у сфері бізнесу, інновацій, охорони здоров'я, освіти, навичок.*

Метою цієї статті є характеристика європейських програм і фінансових інструментів адаптації країн ЄС до актуальних і довгострокових викликів, спричинених пандемією, кліматичними змінами, структурними зсувами в економіці.

Аналіз публікацій. Проблематику ефективного реагування на кризові процеси, викликані сучасною пандемією COVID-19, та посткризового відновлення країн висвітлено у працях як зарубіжних, так і українських авторів. Зокрема, аналіз впливу біфуркаційних тенденцій на фінансово-інституційний простір представлений у роботі Т. Бека [1], специфіка розвитку ринку капіталу характеризується Ш. Брауном та ін. [2], трансформації на ринку праці у постковідний період розглядаються С. Ланд та ін. [3], проблематика адекватного новим викликом розвитку медичної та фармацевтичної галузі представлена у роботі С. Чена та ін. [4], Р. Гупта, та А. Мадгавкар у своїй роботі демонструють процеси боротьби із кризою в Індії [5], аналіз впливу пандемії на розвиток банківського страхування у Європі представлений у роботі Б. Дініса та ін. [6]. Серед українських авторів характеристиці контркризового реагування в умовах пандемії присвячені роботи Гриценка А. А., Яременка О. Л. [7], Ловинської А. Г. [8], Бортнікова Г. П. [9] та ін.

Результати. Історично так склалося, що інвестиційний процес у ЄС має певні особливості, що пов'язані із факторами розширення єдиного економічного простору, які зумовляють потребу не тільки у ринкових кредитно-інвестиційних інструментах, забезпечених фінансовими посередниками, але й у заходах інвестиційної підтримки нових країн-членів на державному та наднаціональному рівнях.

В європейському фінансово-інституційному просторі є спеціальні структури, що покликані для реалізації особливих інституційно-інвестиційних потреб, що виникають при розширенні єдиного європейського економічного простору – це Європейські структурні й інвестиційні фонди (ESIF, далі ЄСІФ), через які розподіляється практично половина бюджету ЄС [10]. Вони були створені і розглядалися до поточної кризи як інститути структурної політики ЄС, спрямованої на зменшення розриву у розвитку між різними регіонами та країнами Європейського Союзу і досягнення економічної та соціальної згуртованості шляхом інвестування в пріоритетні проекти. *Сьогодні вони стали джерелом фінансових інструментів відновлення та адап-*

тації країн до нових умов. Основними актуальними та довгостроковими викликами, які формують нові умови розвитку регіонів, країн, економічних суб'єктів, – є пандемія, кліматичні зміни, структурні зсуви в економіці як результат розвитку інформаційно-мережевих принципів економічної діяльності; саме на цих пріоритетних напрямках сконцентровано сьогодні інвестиційне фінансування в ЄС.

Держави – члени ЄС можуть використовувати Європейські структурні й інвестиційні фонди для всебічної підтримки розвитку, фінансуючи бізнес-проекти, науково-дослідні роботи, інфраструктуру, зайнятість і навчання, сільське господарство, лісове господарство та розвиток рибальства. У період 2014–2020 рр. у системі ЄСІФ було доступно близько 450 мільярдів євро. В неї входять п'ять фондів:

1. Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР).
2. Європейський соціальний фонд (ЄСФ).
3. Фонд гуртування (ФГ).
4. Європейський фонд розвитку сільських територій (ЄФРСТ).
5. Європейський фонд морського та рибного господарства (ЄФМРГ) [11].

Інвестиційні ресурси ЄСІФ спільно управляються Європейською Комісією та державами-членами ЄС відповідно до принципу субсидіарності [12] на основі угод про партнерство. Угоди про партнерство між Європейською Комісією та окремими країнами ЄС визначають план національних органів влади щодо того, як використовувати фінансування з Європейських структурних та інвестиційних фондів.

У 2014–2020 рр. угоди про партнерство окреслювали стратегічні цілі та інвестиційні пріоритети кожної країни, пов'язуючи їх із загальними цілями Стратегії Європи 2020 у контексті розумного, сталого й інклюзивного зростання. Після прийняття угод про партнерство Комісія та національні органи узгоджували програми, що визначали пріоритети для кожної країни, регіону чи сфери політики. На цій основі країни ЄС розпоряджались коштами фондів (на децентралізованій основі). На веб-сайті кожного фонду міститься додаткова інформація про доступне фінансування та процедуру подання заявки. Загалом Правила, що охоплюють усі п'ять структурних та інвестиційних фондів ЄС, викладені у відповідному Регламенті; уточнюючі нормативні акти визначають конкретні правила для кожного фонду [13–15].

Європейські структурні й інвестиційні фонди досить активно включилися у боротьбу із наслідками сучасної пандемії. *Загалом фінансові інструменти реагування на кризові процеси були представлені: адаптованими для протидії кризовій дестабілізації класичними інструментами (грантами, кредитами), новими інструментами підтримки оборотних коштів малих і середніх підприємств (МСП).*

Вже у травні 2020 року, оперативного реагуючи на кризові процеси, викликані пандемією COVID-19, Європейська Комісія у партнерстві з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) організувала перший вебінар на тему «Фінансові інструменти ЄСІФ в рамках Ініціативи реагування на

коронавірус». Понад 500 учасників з органів управління, фінансових посередників, установ ЄС та інших зацікавлених сторін ЄСІФ приєдналися до вебінару, який був організований, щоб висвітлити нові гнучкі можливості фінансових інструментів ЄСІФ в рамках Ініціативи реагування на коронавірус (*пакети заходів CRII та CRII Plus*: «Інвестиційна ініціатива у відповідь на коронавірус» та «Інвестиційна ініціатива у відповідь на коронавірус плюс»). Європейська Комісія за дуже короткий період запровадила ці два пакети заходів, які налаштовували політику гуртування на реагування на швидкозростаючі потреби у найбільш вразливих секторах і допомагали державам-членам вирішити пріоритетні завдання: витрати на охорону здоров'я, підтримку оборотних коштів МСП [16].

У рамках цих фінансових ініціатив навесні 2020 року 17 держав – членів ЄС розробили національні схеми короткострокового реагування на основі ресурсів Європейського соціального фонду (ЄСФ) для мінімізації наслідків COVID-19 на ринку праці. Програми стосувалися працевлаштування та навчання. Особливо активно ЄСФ здійснював і здійснює фінансову підтримку найму персоналу, зайнятого у секторі охорони здоров'я, у виробництві медичних засобів та обладнання [17].

Нові фінансові інструменти, що використовуються для реалізації ініціатив ЄСІФ, являють собою гарантії та кредити, орієнтовані на покращення умов кредитування для МСП (кредити з гнучким терміном, що надають можливість позичальнику продовжити термін кредиту у разі погіршення фінансового стану; позики з гнучким графіком погашення та можливістю призупинення платежів на обмежену суму тощо).

Цікавим є досвід Словацького інвестиційного холдингу (SIH) щодо надання гарантії для зменшення економічних труднощів, з якими стикаються МСП внаслідок заходів щодо стримування поширення COVID-19. Не менш цікавим є досвід Польщі щодо розвитку «Національного фонду соціального підприємництва» з метою покращення умов запозичення та погашення кредитів для кінцевих одержувачів. Обидва приклади найбільш яскраво демонструють нові фінансові інструменти в дії.

Гарантія Словацького інвестиційного холдингу щодо боротьби з коронакризою SIH 1 (Anticorona Guarantee 1). Фінансовий інструмент складається з портфельної гарантії для фінансових установ і відсоткової субсидії до 4 % для тих підприємств, яким вдається зберегти наявні робочі місця. За допомогою зазначеного фінансового інструменту Словацький інвестиційний фонд (SIH) несе частину кредитного ризику банків, що виникає внаслідок видачі нових кредитів, наданих МСП, на які негативно впливає поточна кризова ситуація. Завдяки Гарантії SIH позики можуть надаватися як безвідсоткові. Гарантія SIH сприяє наданню нових кредитів із строком погашення не більше чотирьох років. Підприємства-бенефіціари можуть використовувати позичені кошти для покриття своїх інвестицій та операційних витрат. МСП можуть подавати заявки на кредити через відповідні комерційні банки, які беруть участь у адмініструванні всього процесу. У цій програмі беруть участь 8 банків [18].

Гарантія Словацького інвестиційного холдингу щодо боротьби з коронакризою SIH 2 (Anticorona Guarantee 2).

Цей фінансовий інструмент являє собою гарантію для словацьких банків. Словацький інвестиційний фонд бере на себе 90 % кредитного ризику банків, що виникають при видачі нових позик через інвестиційні фонди NDF II¹ та NDF I. Програма фінансується з європейських структурних та інвестиційних фондів та з коштів державного бюджету, спрямованих на співфінансування з ЄСІФ. Термін погашення нових кредитів коливається від двох до шести років, а їх обсяг не може перевищувати 2 мільйони євро. Максимальні відсоткові ставки, за умови, що суб'єкти, які відповідають вимогам, зберігають свій нинішній рівень зайнятості, становлять 3,9 % річних. Суб'єкти, що мають право на отримання позики, можуть звертатись із заявами про позику до будь-якого з банків, які беруть участь у програмі SIH Anticorona Guarantee 2, перелік цих банків можна знайти на сайті SIH. Весь процес кредитування адмініструється банками, і рішення щодо наданих кредитів повністю належать до їх компетенції. У цій програмі беруть участь 11 банків [18].

Досвід польського «Національного фонду соціального підприємництва» (NFSE). Польський «Національний фонд соціального підприємництва», створений у 2014–2020 рр., загальним обсягом 37 млн євро, стався корисним протягом коронакризи і допоміг захистити сотні підприємств економіки Польщі. Впровадженню цього проекту передували пілотні фінансові механізми, що існували протягом 2007–2013 рр. для підтримки соціальної економіки [19].

У Польщі швидко розвивається сегмент соціальної економіки: понад 88000 соціально орієнтованих підприємств надають різноманітні послуги на користь вразливих людей з метою подолання безробіття та соціальної ізоляції. Однак у Польщі, як і у більшості країн ЄС, ці підприємства зазвичай стикаються з труднощами у доступі до фінансування за допомогою традиційних кредитних каналів. Щоб подолати цей недолік у фінансуванні, у 2007–2013 рр. польська влада використовувала ресурси Європейського соціального фонду. Виходячи з цього успіху та у світлі зростаючого дефіциту фінансування для країн південної та східної Європи (263,5 млн євро за даними опитування 2019–2020 рр.) асигнування для «Національного фонду соціального підприємництва» збільшилися понад у 6 разів, порівняно з попереднім фінансовим механізмом, з 6 до 37 млн євро [19].

¹ Національний фонд розвитку II (далі «NDF II») – інвестиційний фонд, за допомогою якого реалізуються фінансові інструменти Європейських структурних та інвестиційних фондів протягом програмного періоду 2014–2020 років. NDF II управляється компанією SIH. Фінансові ресурси, виділені для NDF II, станом на 31 грудня 2017 року становили 623 млн євро. Інвестиційна стратегія NDF II базується на операційних програмах та Угодах про фінансування. Фінансові продукти, реалізовані через NDF II, включають гарантійні, позикові та акціонерні фінансові продукти. Інвестиції можуть бути реалізовані через фінансових посередників або безпосередньо до кінцевих бенефіціарів. Основна мета NDF II – покращити доступ до фінансування проектів та установ, які працюють у таких сферах: транспортна інфраструктура (прямі інвестиції); енергоефективність (через фінансових посередників); поводження з відходами (через фінансових посередників); соціальна економіка (прямі інвестиції + через фінансових посередників); МСП (прямі інвестиції + через фінансових посередників). См. Словацький інвестиційний холдинг. Офіційний сайт. Див. URL: <https://www.sih.sk/en/stranky/cinnosti/national-development-fund-ii/o-spolocnosti-ndf-ii>

Переваги позик «Національного фонду соціального підприємництва»: приваблива відсоткова ставка та 6-місячний пільговий період. Щоб запобігти спалаху COVID-19 та його впливу на середовище соціальної економіки, польська влада швидко внесла зміни до умов отримання кредиту з «Національного фонду соціального підприємництва» з метою покращення умов запозичення та погашення для кінцевих бенефіціарів (впритул до зниження відсоткової ставки за кредитом до 0 %, якщо це буде потрібним)². За даними BGK (Bank Gospodarstwa Krajowego), призначеного менеджером Фонду, перегляд кредитних умов особливо часто стосується суб'єктів, які працюють у сфері освіти та догляду за дітьми (приблизно 30 % кредитного портфеля), а також у секторі HoReCa (готель, ресторан і кафе) (приблизно 20 % портфеля). Директор Бюро розвитку фінансових інструментів компанії BGK вказує, що до цього часу було змінено понад 300 контрактів, що допомогло більшості позичальників пережити першу стадію пандемії COVID-19 [19].

Програма «Національного фонду підтримки соціального підприємництва» також була доповнена іншими видами державної допомоги, такими як позики на підтримку оборотних коштів, що надаються за рахунок рефінансування з пілотної програми Європейського соціального фонду, грантів з Польського фонду розвитку (до 50 % кредиту). Спочатку ці спеціальні умови мали діяти до 31 грудня 2020 року. Враховуючи те, що країну ще чекали складні часи, тривалість цих програм було продовжено до 30 червня 2021 року. До кінця вересня 2020 року було видано 849 кредитів, рівень поглинання ресурсів «Національного фонду соціального підприємництва» склав 21,77 млн євро [19].

REACT-EU.

У грудні 2020 року кошти, що були доступні у системі ЄСІФ в межах програм на 2014–2020 рр., було доповнено 50,6 млрд євро [20], що надавалися у рамках пакета заходів REACT-EU. REACT-EU не є самостійною програмою фінансування, це частина комплексу заходів Next Generation IEU.

REACT-EU (Допомога у відновленні для більшої згуртованості та розвитку територій Європи) став однією з найбільших програм у межах комплексу заходів Next Generation EU³, фінансування розраховане на 2021–2022 рр. [21]. Це фінансування є доповненням до програм ЄСІФ на 2014–2020 роки та доповненням до асигнувань на реалізацію політики гуртування на 2021–2027 роки, завдяки чому загальна сума коштів ЄСІФ стала самим значним інструментом грантів у бюджеті ЄС [21].

Пакет REACT-EU продовжує та розширює заходи реагування на кризу, реалізовані в рамках «Інвестиційної ініціативи у відповідь на коронавірус» та «Інвестиційної ініціативи у відповідь на коронавірус плюс», і є мостом до довгострокового плану відновлення. Ці додаткові ресурси використовують для проектів, які сприяють відновленню

² Зміни до умов непогашених кредитів можуть бути внесені за запитом лише якщо соціальний підприємець може довести, що ситуація з COVID-19 спричинила фінансові труднощі під час погашення кредиту.

³ Next Generation EU – частина європейської довгострокової програми відновлення.

бізнес-можливостей в умовах кризи коронавірусу, а також для інвестицій в заходи, що сприяють підготовці зеленого, цифрового та стійкого відновлення економіки. 25 % загального фінансового пакета буде спрямовано на кліматичні цілі [22].

Розподіл коштів REACT-EU. Фінансування REACT-EU поділено на два транші – більшість буде надано у 2021 році (39,8 млрд євро), а решта – у 2022 р. (10,8 млрд євро). Водночас у разі нерозподілення фінансування буде доступне для держав-членів до кінця 2023 року. Рішення щодо розподілу другого траншу у 2022 році буде прийнято державами-членами наприкінці 2021 року на основі останніх наявних соціально-економічних даних.

Методологія розподілу цього фінансування повністю враховує вплив кризи на економічний та соціальний стан країн ЄС, а саме: падіння ВВП, зростання безробіття, у тому числі серед молоді, а також відносно багатство країн. Перші платежі було здійснено 28 червня 2021 року.

З *Європейського фонду регіонального розвитку* додаткові ресурси в першу чергу використовуються для підтримки інвестицій у продукти, що необхідні для ефективного надання медичних послуг, та для інвестиційної підтримки МСП. Для того щоб створити належні умови для відновлення та адаптації, будуть підтримані інвестиції, що сприяють переходу до цифрової та зеленої економіки, а також інвестиції в інфраструктуру та галузі, які найбільше постраждали від кризи (туризм, культура, готельні послуги).

Додаткові ресурси з боку *Європейського соціального фонду* використовуватимуться, перш за все, для підтримки збереження робочих місць, у тому числі за допомогою схем тимчасової роботи та підтримки самозайнятих осіб, створення робочих місць, зайнятості молоді, розвитку навичок. *Це фінансування не вимагає національного співфінансування, ЄС надає 100-відсоткову підтримку* [21].

Станом на 19 серпня 2021 року загальні дані щодо обсягу мобілізованих ресурсів REACT-EU такі. Загальна сума ЄС, виділена через ЄФРР та ЄСФ, становить 24,8 млрд євро. З цієї суми на підтримку переходу до зеленої економіки Європейським фондом регіонального розвитку було виділено дещо більше 4,8 млрд євро (див. табл. 1), з яких 4 млрд євро спеціально спрямовані на кліматичні заходи; 2,5 млрд євро – на цифрову економіку (див. табл. 2); 5,6 млрд євро було виділено на підтримку підприємств та розвиток бізнесу (табл. 3); 4 млрд євро – на підтримку систем охорони здоров'я (табл. 4). На підтримку ринків праці (табл. 5), соціальну інклюзію (табл. 6), освіту та навчання (табл. 7) було виділено 6,3 млрд євро з Європейського соціального фонду [22].

Таблиця 1

Кошти, спрямовані на розвиток зеленої економіки, у рамках REACT-EU

Країна ЄС	Сума, млн євро
1	2
Італія	2001,568
Іспанія	928,105
Франція	598,915
Португалія	278,841

Закінчення табл. 1

1	2
Німеччина	219,750
Чехія	171,915
Нідерланди	108,317
Словаччина	79,365
Латвія	77,873
Словенія	75,675
Литва	72,208
Данія	46,479
Естонія	43,575
Фінляндія	30,045
Австрія	29,648
Швеція	27,443
Польща	17,547
Хорватія	11,498
Бельгія	10
Кіпр	10

Джерело: [22]

Таблиця 2

Напрями фінансування цифрового переходу в ЄС у рамках REACT-EU

Напрямок	Сума, млн євро
Цифрова інклюзія, цифровий доступ та освіта	1249,482
Доступ до цифрових державних послуг	360,100
Цифрова інфраструктура	337,138
Розумні мережі	196,415
Послуги та програми ІКТ для МСП	131,639
ІКТ-рішення, що стосуються здорового, активного старіння та електронного здоров'я	74,893
Розумні транспортні системи	63,562
Доступ до інформації державного сектору (включаючи електронний туризм, електронну культуру)	42,782
ІКТ: високошвидкісний широкопasmовий зв'язок	39,309

Джерело: [22]

Таблиця 3

Підтримка підприємств та розвитку бізнесу в рамках REACT-EU

Країна	Сума, млн євро
1	2
Греція	1607,882
Італія	1038,461
Португалія	965,199

Закінчення табл. 3

1	2
Іспанія	577,871
Франція	440,792
Польща	302,6
Німеччина	172,363
Данія	120,846
Нідерланди	71,657
Латвія	66,09
Австрія	54,075
Словенія	52,538
Фінляндія	50,589
Швеція	47,245
Кіпр	36,426
Хорватія	29,498
Литва	21,238
Естонія	1,7

Джерело: [22]

Таблиця 4

Підтримка проєктів з охорони здоров'я у рамках REACT-EU

Країна	Сума, млн євро
Іспанія	2591,818
Чехія	590,386
Франція	378,165
Португалія	222,897
Естонія	71,796
Болгарія	66,095
Латвія	44,36
Німеччина	36,471
Бельгія	35,404
Литва	13,121
Словенія	7,369
Польща	4
Нідерланди	2
Фінляндія	0,904

Джерело: [22]

Таблиця 5

Підтримка ринку праці в рамках REACT-EU

Країна	Сума, млн євро
Іспанія	756,415
Хорватія	530
Німеччина	304,929
Швеція	225,279
Угорщина	187,869
Португалія	157,419
Словаччина	138,6
Мальта	111,196
Франція	72,164
Люксембург	69,687
Бельгія	64,647
Данія	53,709
Болгарія	38,148
Литва	37,029
Фінляндія	22,78
Латвія	14,502
Естонія	9
Словенія	2,18

Джерело: [22]

Таблиця 6

Підтримка соціальної інклюзії у рамках REACT-EU

Країна	Сума, млн євро
Іспанія	247,109
Нідерланди	211,598
Італія	170
Словаччина	145,62
Болгарія	135,492
Греція	100
Кіпр	65
Данія	47,393
Франція	21,948
Словенія	11,025
Бельгія	9,963
Фінляндія	4,654
Латвія	3,903
Естонія	3,760
Португалія	2,043

Джерело: [22]

Таблиця 7

Підтримка освітніх проєктів у рамках REACT-EU

Країна	Сума, млн євро
Італія	1138
Іспанія	718,683
Німеччина	160,111
Франція	149,453
Португалія	109,126
Болгарія	56,018
Бельгія	44,986
Словаччина	20,77
Фінляндія	11,713
Литва	6,142

Джерело: [22]

Довгостроковий бюджет на 2021–2027 роки і Next Generation EU.

Поряд із оперативним реагуванням на кризу в ЄС розроблялася довгострокова програма посткризового відновлення та адаптації до нових умов. Результатом стало впровадження комплексу заходів з підтримки громадян, компаній і регіонів, які найбільше постраждали від коронавірусної кризи. Завдяки пакету стимулів, які будуть реалізовані протягом 2021–2027 рр. у розмірі понад 2 трлн євро, європейська економіка стане більш пристосованою до нових економічних, соціальних, гуманітарних і санітарних викликів.

В основі європейської програми відновлення лежить пакет стимулів на суму 2,018 трлн євро у поточних цінах. Він складається з *довгострокового бюджету ЄС на 2021–2027 роки у розмірі 1,211 трлн євро* та вже згаданого пакета заходів *Next Generation EU у сумі 806,9 млрд євро*. Таким чином, ЄС забезпечує ресурси як для своїх пріоритетних напрямків розвитку, таких як цифровізація та зелена економіка, так і для поточних, що дозволяє ЄС реагувати на непередбачені обставини [23].

Довгостроковий бюджет на 2021–2027 роки або багаторічна фінансова основа (multiannual financial framework) у розмірі 1,211 трлн євро буде спрямована на підтримку відновлення в регіонах ЄС і надана фермерам, виробничим компаніям, дослідницьким установам, студентам, а також сусіднім країнам [23].

Основними напрямками фінансування є:

- Єдиний ринок, інновації та цифрові технології: 149,5 млрд євро (+ 11,5 млрд євро з Next Generation EU);
- Згуртованість, стійкість і цінності: 426,7 млрд євро (+ 776,5 млрд євро з Next Generation EU);
- Природні ресурси та довкілля: 401 млрд євро (+ 18,9 млрд євро з Next Generation EU);
- Міграція та управління кордонами: 25,7 млрд євро;

- Безпека та оборона: 14,9 млрд євро;
- Сусідство і світ: 110,6 млрд євро;
- Європейське державне управління: 82,5 млрд євро.

У межах механізму Next Generation EU всього буде розподілено 806,9 млрд євро: 338 млрд – гранти, 385,8 млрд – кредити, 83,1 млрд – інші програми.

Оперативні та довгострокові наднаціональні й державні заходи з підтримки бізнесу і населення та їх адаптації до нових викликів у ЄС підтримуються системою фінансово-інституційних інструментів, спрямованих на утримання кредитування реального сектора на прийнятному рівні.

Банківський пакет заходів «Supporting businesses and households amid COVID-19».

Як частина серії заходів, прийнятих Європейською Комісією для пом'якшення економічних наслідків пандемії коронавірусу в Європейському Союзі, було розроблено банківський пакет «Supporting businesses and households amid COVID-19», що мав на меті заохотити банки до повного використання гнучкості, закладеної в пруденційній та обліковій політиці ЄС, яка б дозволяла активно підтримувати громадян та компанії під час пандемії, надаючи фінансування [24].

Як результат створення у 2013 році Банківського союзу з більш злагодженим наглядом та ефективними заходами щодо зменшення ризиків у банківській системі, фінансова система ЄС стала набагато міцнішою через зростання банківської капіталізації. З 2007 по 2019 рік відбулося зростання показника Total regulatory capital ratio (відношення сукупного капіталу до активів, зважених з врахуванням ризику) з 12 % до 19 %.

Тому Європейська Комісія вважає можливим використання банківським сектором гнучкості, передбаченої пруденційними та бухгалтерськими правилами. Це означає, що деякі правила зараз можна використовувати більш адаптивно, щоб банки могли зосередитися на кредитуванні домогосподарств та компаній [24]⁴.

Сфери гнучкості регуляторної бази ЄС включають [24]:

- правила оцінки ризиків неповернення кредитів позичальниками в умовах раптової економічної кризи та розрахунок суми резервів;
- пруденційні правила класифікації проблемних кредитів у випадку, коли державами-членами або банками були впроваджені заходи допомоги, такі як схеми гарантій та мораторії;
- бухгалтерський облік затримок у погашенні кредитів: застосування заходів допомоги, які банки чи держави надають домогосподарствам і підприємствам для подолання короткострокових проблем з ліквідністю, таких як затримка з погашен-

ням кредитів, не повинно автоматично призвести до більш жорсткого обліку відповідних позик.

Цьому мають сприяти IFRS 9, що є міжнародним стандартом бухгалтерського обліку, який, серед іншого, визначає, як компанії мають оцінювати фінансові активи (наприклад, кредити, надані домогосподарствам або компаніям), і як вони мають оцінювати ризик, пов'язаний з кредитуванням.

Підхід до очікуваних кредитних втрат (ECL) згідно з IFRS 9.

Тимчасова нездатність домогосподарств або підприємств погасити свої кредити через пандемію коронавірусу не повинна означати, що банки автоматично значно збільшують свої очікувані кредитні витрати. IFRS 9 залишає за банками використовувати власні судження під час визначення того, як потрібно визнавати очікувані кредитні втрати. Базельський комітет з банківського нагляду також надав роз'яснення щодо трактування надзвичайних заходів підтримки та резервів ECL 3 квітня 2020 року.

Оцінка значного збільшення кредитного ризику (SICR).

Оцінка банком «значного збільшення кредитного ризику» (SICR) має базуватися на залишковому терміні кредиту, а не лише на раптовому збільшенні ймовірності дефолту, спричиненого пандемією коронавірусу. Оцінюючи, чи стався SICR, банки повинні надати достатню вагу сценаріям, що ґрунтуються на довгострокових стабільних макроекономічних прогнозах.

Використання мораторіїв та оцінка «значного збільшення кредитного ризику».

Урядові гарантії та мораторії на платежі є ключовими заходами банків і держав-членів з підтримки позичальників, які постраждали від пандемії. Щоб допомогти громадянам та бізнесу подолати проблеми з ліквідністю, спричинені пандемією коронавірусу, держави-члени запровадили тимчасові заходи, які, як правило, дозволяють як приватним, так і корпоративним позичальникам відкласти погашення своїх кредитів на обмежений період часу (наприклад, три-шість місяців); опція доступна для споживчих і комерційних кредитів, а також для іпотеки. Мораторії (призупинення виплат) є ефективним інструментом для вирішення короткострокових проблем, спричинених обмеженою чи призупиненою діяльністю багатьох підприємств та приватних осіб, що є наслідком пандемії коронавірусу.

Кредити не слід автоматично вважати такими, що зазнали «значного збільшення кредитного ризику» просто тому, що вони стали предметом приватних чи встановлених законом мораторіїв. Банкам пропонується використовувати кількісне та якісне судження та враховувати специфічні характеристики мораторію, щоб зробити висновок про те, чи зазнали кредити, на які поширюється мораторій, SICR.

Державні та приватні програми мораторіїв, запроваджені у відповідь на пандемію коронавірусу, мають переважно профілактичний та загальний характер. Поки ці схеми відповідають ряду умов, вони не впливають на класифікацію відповідних позик. Це, зокрема, роз'яснюється Європейською банківською адміністрацією.

⁴ Водночас Комісія наполягає, щоб банки продовжували точно, послідовно та прозоро вимірювати ризики та захищати стійкість європейського банківського сектора. Це означає, що банки повинні продовжувати виявляти ситуації, коли позичальники можуть зіткнутися з фінансовими труднощами, які можуть вплинути на їх здатність погашати свої кредитні зобов'язання в довгостроковій перспективі. Банки повинні продовжувати застосовувати надійні стандарти андеррайтингу, як того вимагає законодавство ЄС.

Але слід зауважити, що такі пояснення, навіть на підґрунті міцних банківських балансів, дали свої результати тільки у 2021 році. Як вказано в останньому Звіті щодо банківського кредитування в зоні євро (Bank lending survey (BLS)), у другому кварталі 2021 року банки євросони свідчили загалом про незмінні кредитні стандарти щодо кредитів для підприємств – тобто відсоток банків, які повідомили про посилення кредитних стандартів, та відсоток банків, які повідомили про пом'якшення стандартів, були майже ідентичними. Водночас це відбулося після значного поси-

лення кредитних стандартів для кредитів, наданих фірмам, у другій половині 2020 року та помірного посилення у першому кварталі 2021 року. У третьому кварталі 2021 року банки євросони планували незначне посилення кредитних стандартів для кредитів, наданих фірмам, і в цілому незмінні кредитні стандарти для кредитів для населення [25].

Головним драйвером розширення доступу до кредитів в умовах пандемії лишається зниження відсоткових ставок, зокрема, за іпотечними кредитами, що забезпечує перманентне зростання їх обсягів (рис. 1, рис. 3).

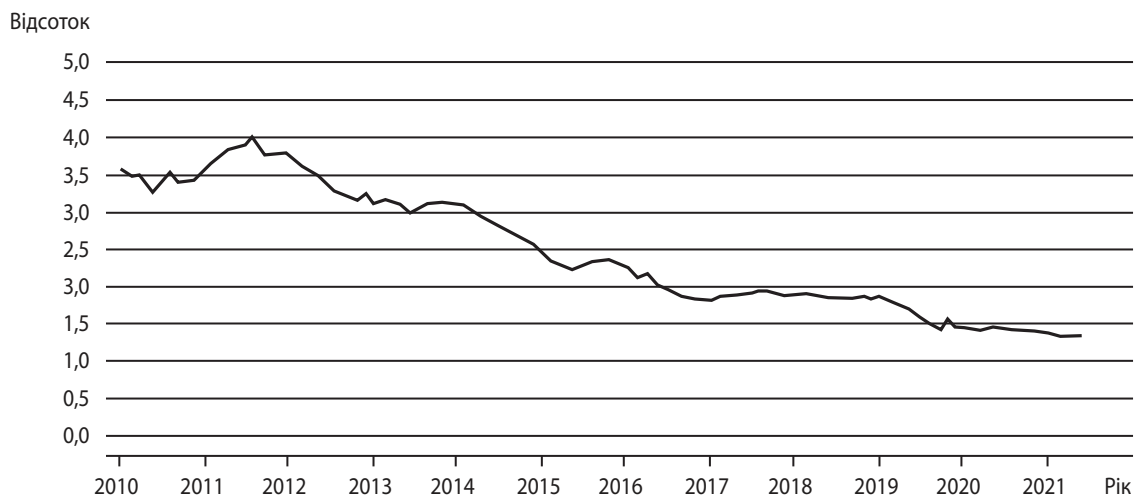

Рис. 1. Відсоткові ставки за іпотечними кредитами домогосподарствам євросони, % річних

Джерело: [26]

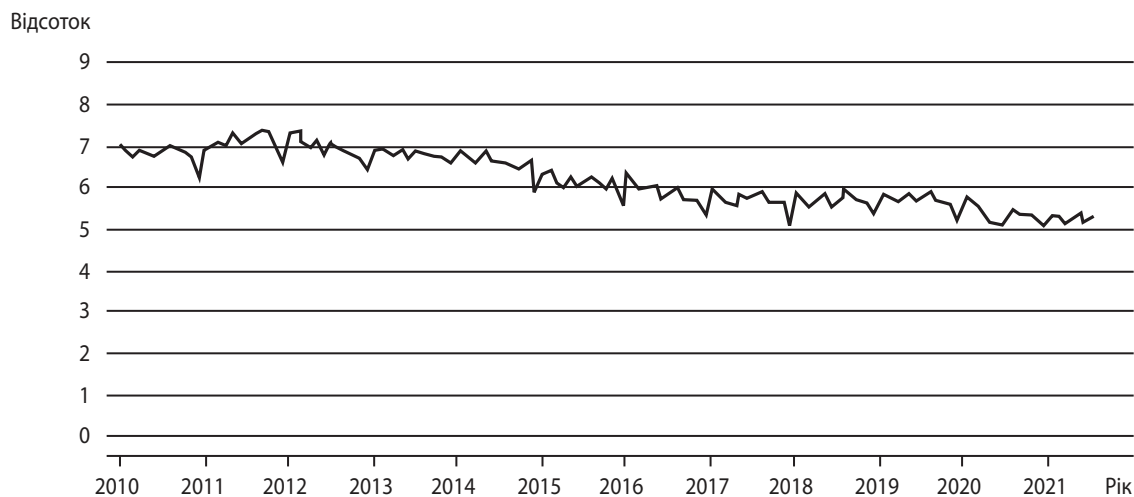

Рис. 2. Відсоткові ставки за споживчими кредитами в євросоні, % річних

Джерело: [26]

Незначні зміни у русі відсоткових ставок за споживчими кредитами відбиваються у їх практично постійних обсягах (рис. 2, рис. 4), що підкріплюється й споживчими настроями в умовах пандемії.

На фоні падіння відсоткових ставок протягом 2020–2021 рр. кредити нефінансовим корпораціям значно зросли і досягли практично докризового максимуму 2006 року

(рис. 5, рис. 6). Водночас ці тенденції, на жаль, не стосуються малих і середніх підприємств.

Як свідчить останній звіт Доступ до фінансування підприємств у євросоні (Survey on the Access to Finance of Enterprises (SAFE) in the euro area), за період з жовтня 2020 року по березень 2021 року малі та середні підприємства євросони повідомили про подальше погіршення

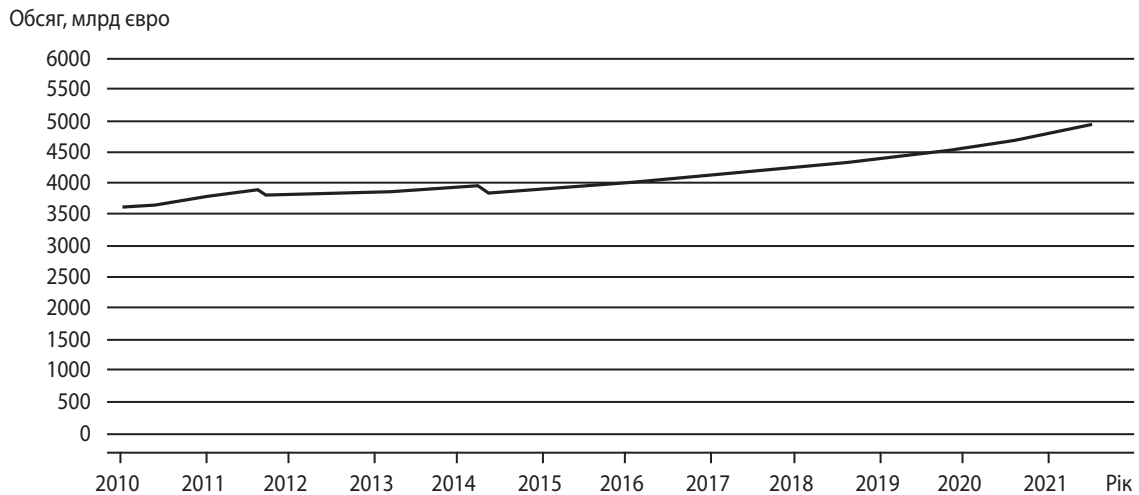

Рис. 3. Обсяги виданих іпотечних кредитів у Єврозоні, млрд євро

Джерело: [26]

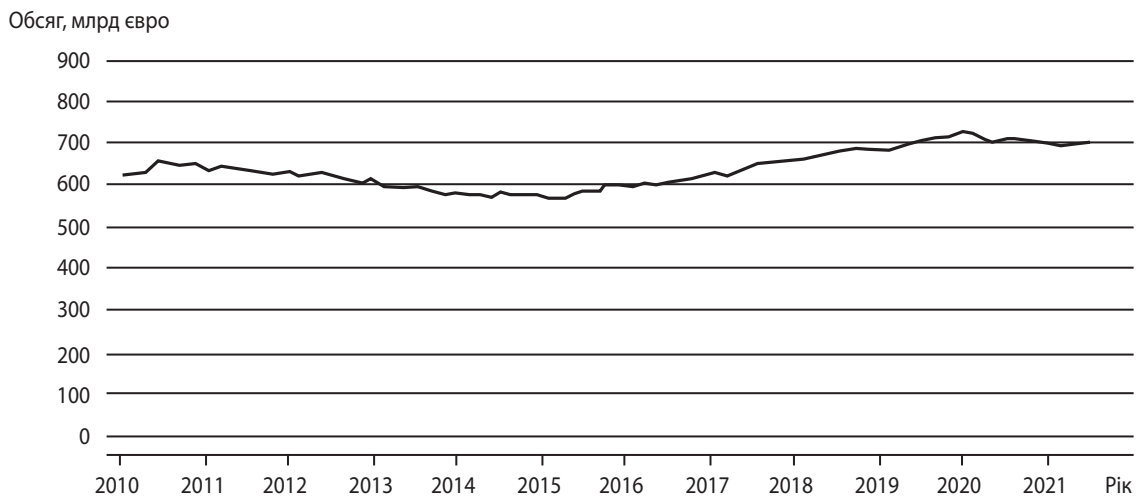

Рис. 4. Обсяги виданих споживчих кредитів у Єврозоні, млрд євро

Джерело: [26]

показнику прибутку, що відображає слабкість економічної активності, хоча і менше, ніж протягом першої хвилі пандемії.

Мікрофірми повідомляють про зниження доступності банківських кредитів. Навпаки, великі компанії вказали, що доступність банківських кредитів повернулася до рівня до COVID-19.

Відповіді на запитання про важливість схем державної підтримки, запроваджених внаслідок пандемії, свідчать про те, що за останні 12 місяців велика кількість МСП отримала доступ до таких схем, і що ці заходи допомогли фірмам виконати свої негайні та короткострокові зобов'язання.

Зокрема, фірми вказували заходи уряду, спрямовані на полегшення виплат заробітної плати, та надання підтримки у вигляді скорочення податків і податкових мораторіїв. Малі та середні підприємства також зазначили, що урядові заходи, які на цей момент впроваджуються або плануються, збільшать їх здатність виконувати свої боргові

зобов'язання протягом наступних двох років [29]⁶. Таким чином, посткризове відновлення МСП пов'язують саме із державними програмами, а не зі співробітництвом із фінансовими посередниками.

Висновки. Основними актуальними та довгостроковими факторами, що зумовлюють необхідність адаптації соціально-економічного розвитку до нових принципів економічної діяльності, є пандемія, кліматичні зміни, структурні зсуви в економіці як результат розвитку інформаційно-мережевої економіки. Інститутами

⁶ Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area: small businesses continue to report declines in turnover and profits, but activity expected to improve (SAFE).

У цьому звіті представлені основні результати 24-го раунду Опитування щодо доступу підприємств Єврозони до фінансування, який проводився між 8 березня та 22 квітня 2021 року. Опитування охоплювало період з жовтня 2020 року по березень 2021 року. Вибірка включала 11007 підприємств Єврозони, з яких 10 054 (91 %) склали МСП (тобто фірми з менш ніж 250 працівниками).

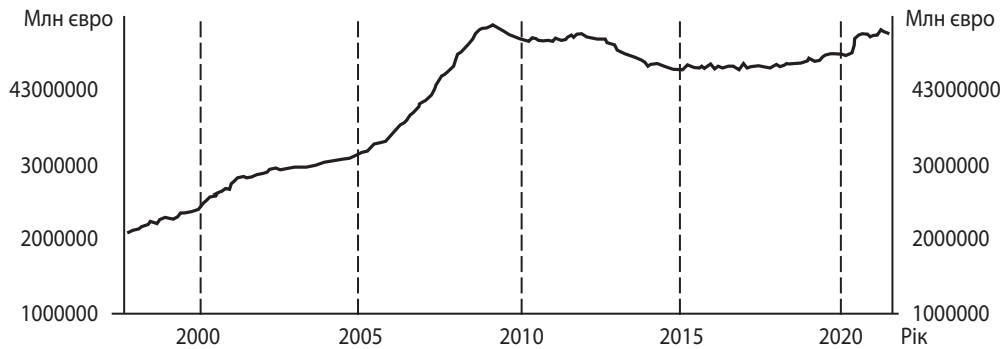

Рис. 5. Кредити нефінансовим корпораціям у Єврозоні, млн євро

Джерело: [26]

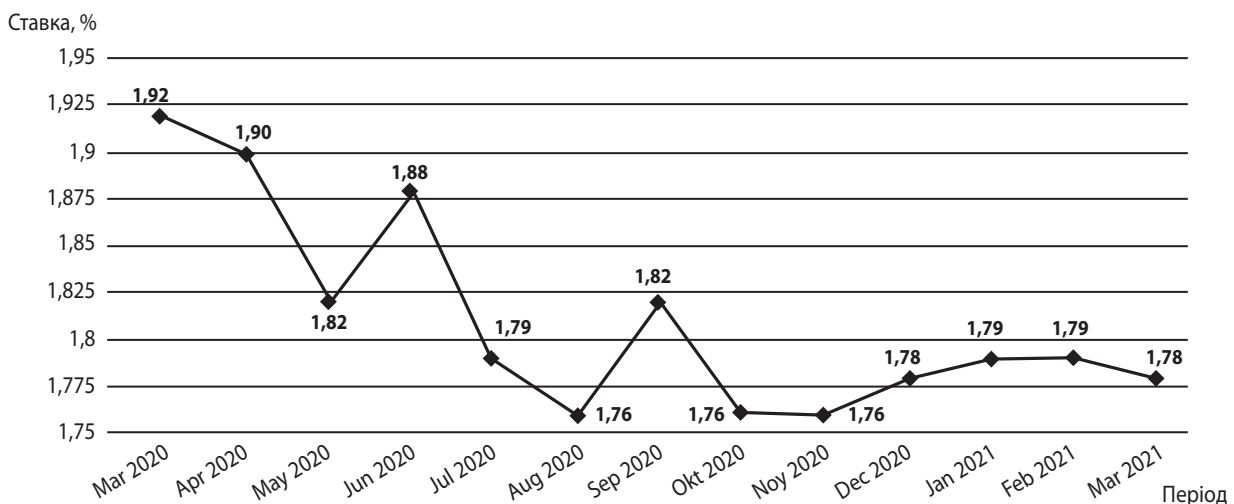

Рис. 6. Відсоткові ставки за кредитами нефінансовим корпораціям в Єврозоні протягом 2020–2021 рр.

Джерело: [26]

реалізації проектів адаптації в ЄС є Європейська Комісія, Європейські структурні й інвестиційні фонди та інші європейські фонди, фонди розподілу інвестиційних коштів на рівні держав, державні бюджети країн-учасниць, фінансові посередники.

Система пакетів заходів, у рамках яких відбувається адаптація соціально-економічного розвитку ЄС до кризових умов, включає:

- інвестиційні ініціативи у відповідь на коронавірус (пакети заходів CRII та CRII Plus);
- пакет заходів REACT-EU; довгострокову програму відновлення (бюджет на 2021–2027 роки) і Next Generation EU;
- банківський пакет заходів «Supporting businesses and households amid COVID-19».

Головним джерелом фінансових інструментів відновлення та адаптації країн до нових умов на рівні ЄС є Європейські структурні та інвестиційні фонди, – п'ять фондів, через які розподіляється практично половина бюджету ЄС. Первісно функціонуючи як інститути структурної політики ЄС, спрямованої на зменшення розриву в розвитку між різними регіонами та країнами Європейського Союзу, сьогодні вони стали інститутами розподілу інвестиційних коштів ЄС на напрямках соціально-економічної адаптації ринкових суб'єктів до глибинних змін еволюційного характеру.

На *першому етапі* коронакризи Європейські структурні й інвестиційні фонди включилися у боротьбу з наслідками сучасної пандемії, реалізуючи запроваджені Єврокомісією пакети заходів CRII та CRII Plus, які були спрямовані на вирішення пріоритетних завдань охорони здоров'я та підтримки оборотних коштів малих та середніх підприємств згідно з програмами 2014–2020 рр. При цьому використовувалися як класичні інструменти інвестиційної політики: гранти, кредити, так і нові інструменти підтримки оборотних коштів МСП: гарантії та кредити на сприятливих умовах (кредити з гнучким терміном, що дають можливість позичальнику продовжити термін кредиту у разі погіршення фінансового стану; позики з гнучким графіком погашення та можливістю призупинення платежів на обмежену суму тощо).

Другим етапом у процесі розробки заходів з реагування на кризу та адаптації до нових умов став пакет REACT-EU на загальну суму 50,6 млрд євро, що продовжує і розширює механізми, представлені у пакетах заходів CRII та CRII Plus, і є мостом до довгострокового плану відновлення. Ці додаткові ресурси використовують для проектів, які сприяють *відновленню бізнес-можливостей в умовах кризи коронавірусу, а також для інвестицій в заходи, що сприяють підготовці зеленого, цифрового та стійкого відновлення економіки.*

Фінансування REACT-EU розподіляється через Європейський фонд регіонального розвитку і Європейський соціальний фонд залежно від економічного та соціального стану країн ЄС, з урахуванням таких показників: падіння ВВП, зростання безробіття, у тому числі серед молоді, а також відносне багатство країн.

Станом на 19 серпня 2021 року загальна сума, виділена через ЄФРР та ЄСФ у рамках REACT-EU, становить 24,8 млрд євро; розподіл за напрямками: на підтримку ринків праці, соціальну інклюзію, освіту та навчання через ЄСФ було виділено 6,3 млрд євро; 5,6 млрд євро через ЄФРР було виділено на підтримку підприємств та розвиток бізнесу; на перехід до зеленої економіки – 4,8 млрд євро, з яких 4 млрд євро спеціально спрямовані на кліматичні заходи; 4 млрд євро ЄФРР виділив на підтримку систем охорони здоров'я; 2,5 млрд євро – на цифрову економіку.

У рамках REACT-EU основними реципієнтами інвестицій у проекти переходу до зеленої економіки є Італія, Іспанія, Франція; у проекти щодо допомоги розвитку бізнесу – Греція, Італія, Португалія, Іспанія; у проекти щодо охорони здоров'я – Іспанія, Чехія, Франція, Португалія; у проекти щодо підтримки ринку праці – Іспанія, Хорватія, Німеччина; у проекти щодо підтримки соціальної інклюзії – Іспанія, Нідерланди, Італія; в освітні проекти – Іспанія, Італія, Німеччина.

Третім етапом реагування на кризу в ЄС стала довгострокова програма посткризового відновлення та адаптації до нових умов, яка включає комплекс заходів з підтримки громадян, компаній та регіонів, найбільш постраждалих від коронавірусної кризи, та комплекс заходів із побудови нової цифрової, зеленої економіки. Пакет стимулів розрахований на 2021–2027 рр. у розмірі 2,018 трлн євро у поточних цінах. Він складається з довгострокового бюджету ЄС на 2021–2027 роки у розмірі 1,211 трлн євро та пакета заходів Next Generation EU у сумі 806,9 млрд євро.

Фінансово-інституційні інструменти адаптації ринкових суб'єктів до нових умов наднаціонального та державного рівнів підкріплені в ЄС кредитно-інвестиційним процесом з боку фінансових посередників. Хоча слід враховувати, що основними реципієнтами банківської кредитної підтримки лишаються великі підприємства та населення (іпотечне кредитування). МСП відмічають складність доступу до банківських кредитів та важливість схем державної підтримки, запроваджених у відповідь на пандемію. Таким чином, фінансові інструменти адаптації суб'єктів до нових умов стають все більш неринковими, з переваженням фінансування з боку наднаціональних і державних джерел; при цьому вкорінюється одержавлення довгострокового інвестиційного процесу.

Беручи до уваги європейський досвід, в Україні слід сконцентруватися на розробці довгострокових програм адаптації до нових санітарних, гуманітарних, кліматичних і соціоекономічних умов із упровадженням відповідних інститутів. Зважаючи на особливості операційної поведінки українських банківських установ, зосереджених у сучасних умовах на операціях з державними цінними паперами та на комісійній діяльності, адаптаційний інвестиційний процес має бути забезпечений державними фінансовими інститутами (фондами). Програми адаптації мають розроблятися

з урахуванням пріоритетності таких напрямів: підтримка ринків праці, соціальна інклюзія, освіта, охорона здоров'я, які, як в актуальному контексті, так і в довгостроковому, є наріжними через форсований перехід до інформаційно-мережових принципів економічної діяльності в умовах триваючого санітарного шоку.

Зважаючи на явну неефективність кредитного процесу, організованого українськими банками, держава має активніше включитись у процеси гарантування бізнес-кредитів на пріоритетних напрямках. Відповідно до державної програми зобов'язання позичальників щодо надання застави за кредитними договорами можуть бути додатково забезпечені гарантією з боку держави (до 50 %), згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 1151 від 15.11.2020 та № 1317 від 23.12.2020 [30], тоді як позитивна європейська практика передбачає, що подібні гарантії можуть включати до 90 % кредитного ризику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beck T. 2020. Finance in the times of coronavirus. Economics in the Time of COVID-19 / Baldwin R. Weder di Mauro B. (eds.). London : A VoxEU.org Book, CEPR Press. 115 p.
2. Brown S., Koller T., Stumpner P. In conversation: The impact of COVID-19 on capital markets. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/in-conversation-the-impact-of-covid-19-on-capital-markets>
3. Lund S., Madgavkar A., Manyika J., Smit S., Ellingrud K., Robinson O. The future of work after COVID-19. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-covid-19>
4. Chen S., Le Deu F., Zhou G., Zhou J. How COVID-19 changes the game for biopharma in China. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/life-sciences/our-insights/how-covid-19-changes-the-game-for-biopharma-in-china>
5. Gupta R., Madgavkar A. Getting ahead of coronavirus: Saving lives and livelihoods in India. April. 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/india/getting-ahead-of-coronavirus-saving-lives-and-livelihoods-in-india?cid=other-empl-alt-mip-mck&hlkid=f72fcd54354b4b73b66c050026f95bc1&hctky=2979573&hdpid=6243538a-84c1-4514-8a43-f0f6dad881c5>
6. Dinis B., Fuchs F., Neves R., Passera F. European bancassurance: Impact of COVID-19 and the next normal. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/european-bancassurance-impact-of-covid-19-and-the-next-normal>
7. Гриценко А. А., Яременко О. Л., Корнивсякая В. О. Monetary policy against destabilizing factors. *Фінансово-кредитна діяльність*. 2020. № 2. С. 441–451.
8. Ловінська Л. Г. Інформаційне забезпечення управління державними підприємствами з урахуванням невизначеності, спричиненої пандемією COVID-19. *Фінанси України*. 2021. № 2. С. 49–72.
9. Бортніков Г. П. Заходи реагування центральних банків і банківської спільноти на епідемію коронавірусу. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 65–79.
10. European structural and investment funds. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_en
11. Fi-compass. URL: <https://www.fi-compass.eu/faq/what-esif>

12. Договір про заснування Європейської Спільноти : Документ від 01.01.2005 № 994_017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

13. Common Provisions Regulation (CPR). Regulation (EU) No 1303/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&PDF>

14. Cohesion Fund Regulation (CF). Council Regulation (EU) No. 1300/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1300&PDF>

15. European Agricultural Fund for Rural Development Regulation (EAFRD). Regulation (EU) No 1305/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305&PDF>

16. European structural and investment funds. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/4e2z-pw8r>

17. Fi-compass. URL: <https://www.fi-compass.eu/event/5893/webinar-esif-financial-instruments-under-coronavirus-response-investment-initiative>

18. Офіційний сайт Словацького інвестиційного холдингу. URL: <https://www.sih.sk/en/stranky/investicie/sih-antikorona-zaruka>

19. Poland's National Fund for Social Entrepreneurship helps social economy enterprises in difficult times. URL: <https://www.fi-compass.eu/news/2021/01/polands-national-fund-social-entrepreneurship-helps-social-economy-enterprises>

20. REACT-EU. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/coronavirus-response/react-eu

21. EU Cohesion Policy: €662 million of additional resources for the recovery in Germany and Poland. Additional tools. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2021/08/08-05-2021-eu-cohesion-policy-eur662-million-of-additional-resources-for-the-recovery-in-germany-and-poland

22. REACT-EU. Fostering crisis repair and resilience. URL: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/REACT-EU-Fostering-crisis-repair-and-resilience/26d9-dqzy>

23. The EU's 2021-2027 long-term budget & NextGenerationEU. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

24. Supporting businesses and households amid COVID-19. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/efbae555-893b-11ea-812f-01aa75ed71a1/language-en>

25. Bank lending survey. URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/bank_lending_survey/html/ecb_blsurvey2021q2~b868c78ada.en.html#toc4

26. Credit // Офіційна статистика єврозони. URL: <https://www.euro-area-statistics.org/digital-publication/statistics-insights-money-credit-and-central-bank-interest-rates/bloc-2a.html?lang=en>

27. Офіційна статистика єврозони. URL: <https://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=bbn3598>

28. Дані аналітичного порталу Статиста. URL: <https://www.statista.com/statistics/941814/average-interest-rate-business-loans-in-euro-area/>

29. Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area: small businesses continue to report declines in turnover and profits, but activity expected to improve. URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/safe/html/index.en.html

30. Офіційний сайт ПриватБанку. URL: <https://privatbank.ua/business/dergarant>

REFERENCES

"Bank lending survey". https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/bank_lending_survey/html/ecb_blsurvey2021q2~b868c78ada.en.html#toc4

Beck, T. *Finance in the times of coronavirus. Economics in the Time of COVID-19*. London: A VoxEU.org Book, CEPR Press, 2020.

Bortnikov, H. P. "Zakhody reahuvannia tsentralnykh bankiv i bankivskoi spilnoty na epidemiiu koronavirusu" [Measures of Central Banks and the Banking Community to Respond to the Coronavirus Epidemic]. *Finansy Ukrainy*, no. 3 (2020): 65-79.

Brown, S., Koller, T., and Stumpner, P. "In conversation: The impact of COVID-19 on capital markets". <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/in-conversation-the-impact-of-covid-19-on-capital-markets>

"Cohesion Fund Regulation (CF). Council Regulation (EU) No. 1300/2013". <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1300&PDF>

"Common Provisions Regulation (CPR). Regulation (EU) No. 1303/2013". <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1303&PDF>

"Credit". Ofitsiina statystyka yevrozony. <https://www.euro-area-statistics.org/digital-publication/statistics-insights-money-credit-and-central-bank-interest-rates/bloc-2a.html?lang=en>

Chen, S. et al. "How COVID-19 changes the game for biopharma in China". <https://www.mckinsey.com/industries/life-sciences/our-insights/how-covid-19-changes-the-game-for-biopharma-in-china>

"Dani analitychnoho portalu Statysta" [Data from the Analytical Portal Statista]. <https://www.statista.com/statistics/941814/average-interest-rate-business-loans-in-euro-area/>

Dinis, B. et al. "European bancassurance: Impact of COVID-19 and the next normal". <https://www.mckinsey.com/industries/financial-services/our-insights/european-bancassurance-impact-of-covid-19-and-the-next-normal>

"EU Cohesion Policy: €662 million of additional resources for the recovery in Germany and Poland. Additional tools". https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2021/08/08-05-2021-eu-cohesion-policy-eur662-million-of-additional-resources-for-the-recovery-in-germany-and-poland

"European Agricultural Fund for Rural Development Regulation (EAFRD). Regulation (EU) No. 1305/2013". <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305&PDF>

"European structural and investment funds". <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/4e2z-pw8r>

"European structural and investment funds". https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_en

"Fi-compass". <https://www.fi-compass.eu/event/5893/webinar-esif-financial-instruments-under-coronavirus-response-investment-initiative>

"Fi-compass". <https://www.fi-compass.eu/faq/what-esif>

Gupta, R., and Madgavkar, A. "Getting ahead of coronavirus: Saving lives and livelihoods in India". April 2020. <https://www.mckinsey.com/featured-insights/india/getting-ahead-of-coronavirus-saving-lives-and-livelihoods-in-india?cid=other-eml-alt-mip-mc&hlkid=f72fcd54354b4b73b66c050026f95bc1&hctky=2979573&hdpid=6243538a-84c1-4514-8a43-f0f6dad881c5>

Hrytsenko, A. A., Yaremenko, O. L., and Kornivska, V. O. "Monetary policy against destabilizing factors". *Finansovo-kredytna diialnist*, no. 2 (2020): 441-451.

[Legal Act of Ukraine] (2005). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

Lovinska, L. H. "Informatsiine zabezpechennia upravlinnia derzhavnymy pidpriemstvamy z urakhuvanniam nevyznachenosti, sprychynenoї pandemiї COVID-19" [Information Support for the Management of State-owned Enterprises, Taking into Account the Uncertainty Caused by the COVID-19 Pandemic]. *Finansy Ukrainy*, no. 2 (2021): 49-72.

Lund, S. et al. "The future of work after COVID-19". <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-work/the-future-of-work-after-covid-19>

Ofitsiina statystyka yevrozony. <https://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=bbn3598>

Ofitsiinyi sait PryvatBanku. <https://privatbank.ua/business/derggarant>

Ofitsiinyi sait Slovatskoho investytsiinoho kholdynhu. <https://www.sih.sk/en/stranky/investicie/sih-antikorona-zaruka>

"Poland's National Fund for Social Entrepreneurship helps social economy enterprises in difficult times". <https://www.fi-compass.eu/news/2021/01/polands-national-fund-social-entrepreneurship-helps-social-economy-enterprises>

"REACT-EU. Fostering crisis repair and resilience". <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/REACT-EU-Fostering-crisis-repair-and-resilience/26d9-dqzy>

"REACT-EU". https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/coronavirus-response/react-eu

"Supporting businesses and households amid COVID-19". <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/efbae555-893b-11ea-812f-01aa75ed71a1/language-en>

"Survey on the Access to Finance of Enterprises in the euro area: small businesses continue to report declines in turnover and profits, but activity expected to improve". https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/safe/html/index.en.html

"The EU's 2021-2027 long-term budget & Next Generation EU". <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d3e77637-a963-11eb-9585-01aa75ed71a1/language-en>

Стаття надійшла до редакції 28.07.2021 р.